

Piotr Szukalski*

Projekt międzypokoleniowy jako narzędzie polityki międzypokoleniowej

Abstrakt:

Zachodzące zmiany demograficzne uwypuklają problem relacji międzypokoleniowych. Władze publiczne na wynikające stąd wyzwania odpowiadają, prowadząc politykę międzypokoleniową, w ramach której wyróżnić można dwa podejścia – pierwsze ukierunkowane na instytucjonalizację owych relacji, drugie skupione na ich kształtowaniu. W opracowaniu przedstawiono instrument służący realizacji polityki kształtowania relacji międzypokoleniowych w postaci projektu międzypokoleniowego, prezentując jego istotę i rodzaje.

Słowa kluczowe: relacje międzypokoleniowe, polityka międzypokoleniowa, wielopokoleniowość, dyskryminacja ze względu na wiek

Intergenerational practice as a tool of generational policy

Abstract:

The ongoing demographic changes are related to more and more important intergenerational relations. Public authorities perceive the emerging challenges and problems and try to solve them with so-called generational policy. Generational policy could be analysed in two approaches: the first one focuses on the institutionalisation of relations between generations, the other one – on shaping them. The paper presents a tool used to implement the policy aimed at shaping intergenerational relations. It describes the essence of the intergenerational practice presenting its types.

Key words: intergenerational relations, generational policy, multigenerational relations, ageism

* Uniwersytet Łódzki.

Wprowadzenie

Zachodzące na naszych oczach przemiany demograficzne wzmacniają wagę relacji międzypokoleniowych tak w skali mikro, jak i makro. W skali rodziny redukcja umieralności prowadzi do coraz częstszego dożywania przez najstarsze pokolenie etapu posiadania już nie tylko wnuków, lecz także prawnuków – a czasami, choć z reguły jedynie krótkotrwale – i praprawnuków². W skali społecznej długowieczność prowadzi do zwiększania się liczby osób w trzecim i w czwartym wieku³, zaś jednocześnie występująca skłonność do wydawania na świat niewielkiej liczby potomstwa prowadzi do dodatkowego względnego wzrostu ważności populacji seniorów. W obu przypadkach dłuższe współwystępowanie przedstawicieli różnych pokoleń prowadzi do wzrostu świadomości wzajemnego istnienia, częstości kontaktów i innych bardziej zaawansowanych form łączności.

Celem niniejszego opracowania jest skoncentrowanie się na oddziaływaniu i kształtowaniu przez władze publiczne relacji międzypokoleniowych, czyli na polityce międzypokoleniowej⁴, przy czym uwaga zostanie skupiona przede wszystkim na specyficznym narzędziu stosowanym w ramach tej polityki – projekcie międzypokoleniowym. W pierwszej kolejności wyjaśnić jednak należy, czym polityka międzypokoleniowa jest, jakimi kieruje się zasadami, przez kogo jest prowadzona, następnie jakie występują największe zagrożenia dla jej skuteczności, aby ostatecznie móc przejść do omówienia instrumentu polityki międzypokoleniowej na poziomie mikro – wspomnianego wyżej projektu międzypokoleniowego.

1. Polityka międzypokoleniowa

Polityka międzypokoleniowa to termin rozumiany na dwa sposoby⁵. Po pierwsze jako ogół wysiłków ukierunkowanych na instytucjonalizację

² Literatura przedmiotu wskazuje nawet na bardzo rzadkie przypadki rodzin sześciopokoleniowych, które występują, gdy w danej rodzinie utrzymuje się zwyczaj bardzo wczesnego rozpoczynania kariery rodzicielskiej.

³ Termin „trzeci wiek” odnosi się do tych seniorów, którzy utrzymują się z emerytur i rent, lecz jednocześnie są w stanie w pełni samodzielnie wykonywać podstawowe czynności dnia codziennego. Osoby w czwartym wieku to z kolei osoby wymagające stałej pomocy w codziennym funkcjonowaniu.

⁴ Używam tego terminu, który w Polsce się już przyjął, choć w literaturze anglosaskiej najczęściej stosowany jest termin *generational policy*, którego dosłownym odpowiednikiem jest polityka pokoleniowa.

⁵ K. Lüscher, L. Liegle, A. Lange, A. Hoff, M. Stoffel, G. Viry, E. Widmer, *Generations, inter-generational relationships and generational politics*, Swiss Academy of Humanities and Social Sciences, Bern 2010, s. 130.

indywidualnych i zbiorowych relacji między różnymi pokoleniami, tak w sferze publicznej, jak i prywatnej. Jej podstawowym celem w tym ujęciu jest wypracowanie uznawanych przez wszystkie pokolenia⁶, a z praktycznego punktu widzenia przez wszystkie grupy wieku, zasad wzajemnego postępowania, wzajemnych praw i obowiązków, trybu rozdziału zasobów. Kluczowe jest zaś opracowanie takich zasad, które – dzięki uznaniu ich za właściwe, sprawiedliwe i niekrywdzące – będą mieć trwałe charakter.

Po drugie polityka międzypokoleniowa rozumiana jest jako próba kreowania warunków umożliwiających tworzenie relacji międzypokoleniowych między osobami i grupami żyjącymi dziś, w przyszłości i w przeszłości w sposób, który gwarantuje wzmocnienie odpowiedzialności. Krytycznym problemem jest w tym przypadku walka z stereotypami i dyskryminacją ze względu na wiek, które prowadzą do segregacji i izolacji międzypokoleniowej, a w efekcie do dezintegracji różnych grup społecznych definiowanych jako różne pokolenia.

Powyższe dwa odmienne podejścia do polityki międzypokoleniowej oznaczają również odmienne podmioty odpowiedzialne za jej realizację. W pierwszym przypadku w naturalny sposób punkt ciężkości przesuwa się ku władzom centralnym, mającym największy wpływ na ustalanie zasad kształtujących opinie o relacjach międzypokoleniowych i kodyfikację tychże zasad. Zasady te odnoszą się przede wszystkim do rozkładu praw i obowiązków przedstawicieli poszczególnych pokoleń, określając np., kiedy i jak długo ma się prawo do bezpłatnej edukacji, opieki zdrowotnej czy świadczeń systemu emerytalno-rentowego, ale obejmują również przekonania jednostek o tym, co słuszne i sprawiedliwe w zakresie relacji międzypokoleniowych.

W przypadku drugim – również w naturalny sposób – do realizacji polityki międzypokoleniowej predestynowane są przede wszystkim władze

⁶ Termin „pokolenie” rozumiany jest w naukach społecznych na kilka sposobów. Antropologia definiuje je w ramach rodziny jako ogół osób posiadających wspólnego przodka o takim samym statusie rodzinnym (zatem są to np. kuzyni posiadający wspólnego dziadka). Ekonomia bazuje na gruncie aktywności zawodowej, wyróżniając osoby jeszcze nieaktywne zawodowo, aktywne oraz te, które już na trwałe opuściły rynek pracy. Polityka społeczna przez pojęcie pokolenia rozumie docelowe grupy polityki społecznej (a zatem osoby znajdujące się na tym samym etapie kariery edukacyjnej, zawodowej, rodzinnej). Socjologia widzi w pokoleniu grupę osób, w życiu których na etapie wchodzenia w dorosłość wystąpiło to samo ważne wydarzenie, odciskające swe piętno na ich sposobie myślenia i postępowania w trakcie pozostałego życia. Demografia wreszcie pojęcie pokolenia rezerwuje dla osób urodzonych w tym samym okresie, zastępując to pojęcie terminami bardziej precyzyjnymi – kohorta urodzeniowa (grupa osób urodzonych w tym samym okresie – jedno-, pięcio-, dziesięcioletnim) lub generacja (grupa osób urodzonych w jednym roku kalendarzowym). Szerzej zob. P. Szukalski, *Solidarność pokoleń. Dylematy relacji międzypokoleniowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 12-14.

lokalne, które na pierwszej linii ognia dostrzegają tarcia międzypokoleniowe na swoim terenie, potrafią określić ich podłoże i przyczyny oraz są w stanie zdefiniować bezpośrednie instrumenty umożliwiające kształtowanie poprawnych relacji między generacjami. Kluczowe dla ich działań jest określenie przyczyn niewłaściwych relacji oraz znalezienie takich instrumentów, które skutecznie będą te relacje modyfikować. Władze lokalne mogą być wspomagane przez inne instytucje działające na poziomie lokalnym, przede wszystkim organizacje pozarządowe i związki wyznaniowe, które z reguły lepiej od władz wyczuwają podskórne nastroje społeczne i które – w sytuacji podejmowania jakichkolwiek akcji – nie są obciążone brzemieniem oficjalności i urzędowości.

W dalszej części niniejszego opracowania skupię się na tym drugim podejściu do polityki międzypokoleniowej, a dokładnie na prezentacji szczególnego instrumentu, jaki wykorzystywany jest przez władze lokalne, podlegające im instytucje (np. szkoły), organizacje pozarządowe i związki wyznaniowe do kształtowania relacji międzypokoleniowych. Zanim jednak przejdę do sedna – czyli do prezentacji logiki projektu międzypokoleniowego – trzeba zatrzymać się chwilę na najważniejszym praktycznym problemie utrudniającym realizację polityki międzypokoleniowej według drugiego ujęcia, czyli na dyskryminacji ze względu na wiek.

2. Dyskryminacja ze względu na wiek i jej przyczyny⁷

Podstawowymi wymiarami różnicującymi pozycję społeczną jednostki są jej płeć, wiek i klasa społeczna. Elementy pierwszy i trzeci są oczywiste. Wiek z kolei określa status społeczny poprzez system oczekiwań wobec osoby w danym wieku. Zmiany statusu względem wieku są dostrzegalne zwłaszcza w trakcie dzieciństwa, gdy każdy kolejny rok zmienia percepcję danej osoby przez ludzi ją otaczających. W trakcie dorosłego życia zmiany statusu wynikające z dojrzewania i starzenia się jednostki stają się mniej widoczne, bardziej powolne. Niemniej istnieją wyraźne granice rozdzielające poszczególne etapy życia: dzieciństwo, młodość, wiek dojrzały, starość. Najpopularniejszy, potoczny pogląd na przebieg życia opiera się na przekonaniu, że wraz ze wzrostem wieku najpierw następuje wzrost zdolności intelektualnych i witalności, a następnie powolne zmniej-

⁷ W tym rozdziale wykorzystuję fragmenty swoich opracowań znacznie szerzej omawiających problem dyskryminacji ze względu na wiek – P. Szukalski, *Ageizm – dyskryminacja ze względu na wiek*, [w:] *Starzenie się ludności Polski – między demografią a gerontologią społeczną*, red. J.T. Kowaleski, P. Szukalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008, s. 153–184; P. Szukalski, *Solidarność pokoleń. Dylematy relacji międzypokoleniowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.

szanie się zdolności organizmu. Nie dziwi zatem, że ekstrema przebiegu życia (tj. dzieciństwo, wczesna młodość z jednej strony oraz starość z drugiej) są cenione mniej niż „najlepszy”, „najbardziej produktywny”, środkowy okres życia. Odmienna ocena wartości i ważności poszczególnych okresów życia prowadzi do występowania uprzedzeń wobec jednostek w danym wieku i stereotypów na ich temat, a niekiedy wręcz do zróżnicowanego podchodzenia do ludzi w różnym wieku, czyli dyskryminacji ze względu na wiek. Na określenie takiej właśnie dyskryminacji powszechnie stosuje się termin „ageizm” (od angielskiego *ageism*).

Według Erdmana B. Palmore’a, zwolennika najszerzego rozumienia tego pojęcia, ageizm to każde uprzedzenie bądź dyskryminacja na niekorzyść lub na korzyść jakiejś grupy wieku. Pamiętać bowiem należy, że uprzedzenie i dyskryminacja mogą być zarówno negatywne (ich efektem jest ograniczanie możliwości rozwoju danej osoby bądź grupy), jak i pozytywne (ograniczane w stosunku do danej grupy lub osoby są możliwości rozwoju innych grup i osób bądź nadawane są danej grupie, osobie przywileje). Trochę inaczej definiują problem psychologowie Becca R. Levy i Mahzarin R. Banaji, dla których ageizm to *zmienianie odczuć, przekonań i zachowań w odpowiedzi na chronologicznie postrzegany wiek jednostki czy grupy*⁸. Jednakże w pracach innych psychologów znaleźć można opinie, że należy odróżniać ageizm i zachowania ageistowskie od odmiennego traktowania jednostek w różnym wieku – te pierwsze są podzbiorem tych drugich, zaś podstawą wyodrębnienia jest ich negatywny podkład (ujemny ładunek emocjonalny) i wyraźnie szkodliwy wpływ na sytuację osób w innym wieku.

Ważnym źródłem dyskryminacji ze względu na wiek jest przestrzenna i społeczna segregacja osób z różnych grup wieku. W takim przypadku podkreśla się przede wszystkim odmienny z punktu widzenia wieku skład sieci przyjaciół i znajomych osób znajdujących się na różnych etapach życia tabela 1.

Jak pokazuje poniższy, pochodzący z USA z połowy lat 80. XX w., przykład, informujący o rozkładzie wieku pięciu najważniejszych dorosłych, którzy nie wchodzą w skład rodziny, a jednocześnie utrzymują kontakty z respondentem, występuje bardzo silna segregacja kontaktów społecznych na bazie wieku – najczęściej utrzymujemy zatem żywe kontakty z osobami w zbliżonym wieku, zmniejszając szansę na poznanie się z problemami jednostek z innych grup wieku, a tym samym na odczarowanie wyobrażeń o tych osobach powstałych na bazie stereotypów. Taka segregacja występuje również w instytucjach publicznych, ukierunkowanych na określone grupy

⁸ B.R. Levy, M.R. Banaji, *Implicit ageism*, [w:] *Ageism. Stereotyping and prejudice against older persons*, ed. T.D. Nelson, MIT Press, Cambridge, Mass., London 2002, s. 49-75.

wieku - przykładowo dane pochodzące z USA wskazują, że tylko 3% nauczycieli pracujących w przedszkolach i szkołach podstawowych ma więcej niż 60 lat⁹. Tym samym w zasadzie jedynym miejscem, w którym występują częste i bardziej ożywione kontakty między przedstawicielami różnych pokoleń, jest rodzina. Sytuacja taka sprzyja rozwojowi osądów na temat cech osób z innych generacji na bazie generalizacji i stereotypów, a nie rzetelnych informacji i doświadczeń. W rezultacie często pojawia się wśród osób młodych rozbieżność pomiędzy oceną własności osób starszych *en masse* a oceną tych seniorów, których znają najlepiej - własnych dziadków lub innych krewnych. Ocena przymiotów seniorów jest w tym drugim przypadku, bazującym na własnych doświadczeniach, z reguły zdecydowanie korzystniejsza. Podobna rozbieżność występuje w ocenach formułowanych przez seniorów na temat młodzieży - pozytywna ocena własnych wnuków współwystępuje ze złą lub bardzo złą oceną „tej dzisiejszej młodzieży”. Pojawiające się zaś rozbieżności w ocenie własnych dziadków (wnuków) i ogółu seniorów (młodzieży) wyjaśniane są najczęściej za pomocą przekonania o wyjątkowości swoich krewnych. Oznacza to z kolei, że nawet najlepsze relacje z przedstawicielami innych pokoleń w rodzinie nie przekładają się na poprawę opinii o ogóle osób w innych grupach wieku.

Tabela 1

Rozkład wieku osób wchodzących w skład pozarodzinnych sieci społecznych, w które zaangażowana jest jednostka, według jej wieku (w %)

Wiek badanych	Wiek osób wchodzących w skład ich sieci społecznych					Ogółem
	18-39	40-49	50-59	60-69	70+	
18-39	79,6	13,6	5,2	1,6	0,1	100,0
40-49	35,9	44,4	15,3	4,4	0,0	100,0
50-59	21,8	25,6	38,6	13,0	1,0	100,0
60-69	6,5	13,4	26,4	41,2	12,5	100,0
70+	4,9	12,2	24,4	24,4	34,1	100,0

Źródło: P. Uhlenberg, *Children in an aging society*, „Journal of Gerontology: Social Sciences” 2009, 64B(4), s. 494.

Dyskryminacja ze względu na wiek traktowana jest jako najważniejsza przeszkoda w osiągnięciu integracji międzypokoleniowej. Nie dziwi zatem, że poszukiwane są różnorodne instrumenty mające zmniejszyć jej skalę. Jednym z nich są projekty międzypokoleniowe.

⁹ P. Uhlenberg, *Children in an aging society*, „Journal of Gerontology: Social Sciences” 2009, 64B(4), s. 489-496.

3. Projekt międzypokoleniowy - cele, istota, zasady tworzenia

Ważnym elementem polityki międzypokoleniowej rozumianej zgodnie z drugim z wymienionych wcześniej ujęć są projekty międzypokoleniowe (w krajach anglosaskich popularniejszą nazwą jest praktyka międzypokoleniowa - *intergenerational practice* - lub program międzypokoleniowy - *intergenerational program*). Projekt międzypokoleniowy to działanie ukierunkowane na rozwijanie więzi i solidarności międzypokoleniowej za pomocą współdziałania (tj. wspólnego, synchronicznego wykonywania pewnych czynności) niespokrewnionych osób pochodzących z różnych pokoleń (czyli w praktyce osób z różnych grup wieku), zazwyczaj mieszkających w tej samej miejscowości¹⁰. Z definicji zatem w trakcie jego realizacji następują częste interakcje pomiędzy przedstawicielami różnych pokoleń, wymieniających się między sobą wiedzą, informacjami, sposobami rozwiązywania problemów, doświadczeniami i umiejętnościami. Działania te muszą być celowe, z jasno określonymi, bezpośrednimi korzyściami dla wszystkich uczestników projektu oraz (przynajmniej w zarysie) zdefiniowanymi spodziewanymi rezultatami pośrednimi - takimi jak większe zrozumienie i szacunek pokoleń względem siebie, a w efekcie wzrost spistości społecznej. Projekt międzypokoleniowy musi mieć charakter inkluzywny, rozszerzający możliwości stojące przed jego uczestnikami, przede wszystkim dzięki możliwości korzystania z różnorodnych zasobów znajdujących się w posiadaniu osób z innych generacji.

Działania te odnoszą się przede wszystkim do sfery edukacji, wolontariatu, rekreacji/turystyki, kultury i mieszkalnictwa¹¹. Sednem projektu międzypokoleniowego jest umożliwienie kontaktu i poznania się niespokrewnionym osobom w różnym wieku, a tym samym - poprzez zmniejszenie skali segregacji ze względu na wiek - walka ze stereotypami na temat osób w innym wieku (tj. ograniczenie skali stereotypów będących podstawą dyskryminacji ze względu na wiek). Zazwyczaj projekty międzypokoleniowe

¹⁰ W anglosaskiej literaturze przedmiotu zaznacza się, że projekty te realizowane są zawsze w pewnych społecznościach, które z kolei mogą być definiowane na dwa sposoby - jako społeczności miejsca (*community of place* - tj. osoby zamieszkujące na tym samym terenie) lub społeczności bazujące na (auto)identyfikacji (*community of identity* - społeczności grupujące osoby mające te same doświadczenia, wartości lub te same cechy). W obu przypadkach chodzi jednak głównie o umożliwienie kontaktu osobom w różnym wieku.

¹¹ C. Finn, T. Scharf, *Intergenerational Programmes in Ireland: An Initial Overview*, Irish Centre for Social Gerontology, National University of Ireland Galway, 2012, www.icsg.ie/sites/www.icsg.ie/files/personfiles/intergenerational_projects_in_ireland.pdf; I. Springate, M. Atkinson, K. Martin, *Intergenerational practice. A review of the literature*, LGA Research Report F/SR262, 2008, www.nfer.ac.uk/publications/LIG01/LIG01.pdf [dostęp: 5.06.2017 r.].

realizowane są zgodnie z metodyką projektową, wymagającą jasno określonych: celu, czasu trwania, harmonogramu i sposobu mierzenia stopnia osiągnięcia celu.

Z reguły tworzenie projektów międzypokoleniowych wymaga przejścia przez pewne kroki ułatwiające określenie potrzeb leżących u ich podstaw¹². Trzeba zatem jednoznacznie określić, co zamierza się zrobić i dlaczego chce się to osiągnąć za pomocą projektu międzypokoleniowego. Następnie trzeba wybrać najlepszą formę projektu, dostosowaną do założonego celu i do specyfiki subgrup uczestniczących w projekcie (z definicji w takim działaniu biorą udział przedstawiciele przynajmniej dwóch różnych pokoleń). Etap ten zasadza się na zdefiniowaniu wzajemnych stereotypów, czy szerzej wzajemnej percepcji, subgrup i określeniu, jakie elementy owej percepcji będą zmieniane. Kolejny krok polega na określeniu miejsca i terminu zamierzonych działań oraz spodziewanych rezultatów. Wreszcie krok przedostatni odnosi się do zdefiniowania potrzebnych zasobów, a przede wszystkim określenia tych środków, którymi podmiot organizujący projekt międzypokoleniowy nie dysponuje, a zatem takich, które trzeba uprzednio pozyskać, aby móc rozpocząć realizację projektu. Ostatni ruch to przygotowanie narzędzia ewaluacji dostosowanego do celu, działania i subgrup. A potem? Potem zaczyna się działanie.

4. Rodzaje projektów międzypokoleniowych¹³

Wspomniane wyżej działania odnoszą się do kilku sfer życia. Przyjmy się im, wskazując bardziej konkretne pola rozwijania projektów międzypokoleniowych.

W sferze edukacji chodzi przede wszystkim o wzajemne uczenie się, pozyskiwanie unikatowych doświadczeń i umiejętności, w tym związanych z lokalnymi tradycjami kulinarnymi czy artystycznymi. Zaznaczyć trzeba, że mowa o przekazywaniu swoich różnorodnych umiejętności przez

¹² Zob. przykładowo: Brighter Future Together, www.brighterfuturestogether.co.uk/-brighter-futures-together-toolkit/create-intergenerational-projects-in-your-community/; *Intergenerational Practise. A toolkit for Community Associations*, www.hants.gov.uk/rh/comm/-intergenerational-toolkit.pdf; *Creating Caring Communities. A guide to establishing intergenerational programs for schools, care facilities and community groups*, BC Care Providers Association, Spring 2009, www.bccare.ca/wp-content/uploads/BCCPA-Intergenerational-Toolkit.pdf; *Youth-Led Intergenerational Projects*, Generations United, 2014, www.gu.org/-Portals/0/documents/14-Youth-Led%20IG%20Toolkit.pdf [dostęp: 5.06.2017 r.].

¹³ W tym rozdziale wykorzystuję fragmenty swojego opracowania - zob. P. Szukalski, *Projekt międzypokoleniowy jako narzędzie zmniejszania skali dyskryminacji ze względu na wiek*, „Demografia i Gerontologia Społeczna - Biuletyn Informacyjny” 2016, nr 7, 1-4, <http://hdl.handle.net/11089/19868> [dostęp: 5.06.2017 r.].

różne uczestniczące w projekcie pokolenia – a zatem, po pierwsze, nie tylko zdobytych umiejętności „twardych” (umiejętności praktyczne zdobyte dzięki doświadczeniu zawodowemu, życiowemu lub dzięki nabytym kwalifikacjom), lecz także „miękkich” (umiejętności komunikacji interpersonalnej), po drugie – tych umiejętności, których deficyt występuje u osób w danym wieku (a zatem również dzieci i młodzież mogą uczyć seniorów, np. obsługi komputera czy korzystania z innych nowoczesnych technologii). W skład edukacyjnych projektów międzypokoleniowych wchodzi również działania podejmowane przez podmioty gospodarcze ukierunkowane na transfer wiedzy, umiejętności i doświadczeń pomiędzy starszymi i młodszymi pracownikami, przyjmujące najczęściej postać tutoringu (doradztwo, monitoring i nadzór postępowania młodszego pracownika) i mentoringu (doradztwo w bardziej problematycznych sytuacjach).

W sferze wolontariatu najczęściej projekty międzypokoleniowe przyjmują postać wspierania jednostek z innych grup wieku potrzebujących stałej opieki, przebywających w instytucjach lub we własnym domu. Wolontariat międzypokoleniowy może polegać zatem zarówno na opiece seniorów nad małymi dziećmi, jak i organizowaniu przez młodzież usług bytowych, opiekuńczych, pielęgnacyjnych, rekreacyjnych na rzecz niespokrewnionych seniorów zamieszkujących w swoich domach w sąsiedztwie lub w instytucjach.

Ważnym obszarem działań jest rekreacja i turystyka. Zaznaczyć należy, że działania wchodzące w skład tego zbioru nie pokrywają się ze znanym w turystyce terminem „turystyka międzypokoleniowa”, która zazwyczaj utożsamiana jest z koniecznością przygotowywania w ofercie turystycznej produktów dostosowanych do potrzeb wypoczywających wspólnie rodzin skupiających osoby w różnym wieku¹⁴. W przypadku projektów międzypokoleniowych chodzi o organizowanie – głównie krótkich i pieszych – wycieczek umożliwiających poznawanie historii i geografii lokalnej dzięki wycieczkom prowadzonym przez żywych świadków dziejów – osoby zamieszkujące na danym terenie od wielu dekad i pamiętające zachodzące w tym okresie zmiany krajobrazu, infrastruktury, umiejscowienia ważnych dla lokalnej społeczności miejsc, potrafiące wspomnieć ważne dla rejonu postacie i wydarzenia.

Z powyższymi działaniami bezpośrednio związane są nietypowe projekty międzypokoleniowe ukierunkowane na pozyskanie od zebranych w jednym miejscu przedstawicieli różnych grup wieku informacji na temat

¹⁴ *Międzypokoleniowe aspekty turystyki*, red. J. Śledzińska, B. Włodarczyk, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa 2014, s. 282, <http://docplayer.pl/5099798-Miedzypokoleniowe-aspekty-turystyki-pod-redakcja-naukowa-jolanty-sledzinskiej-i-bogdana-wlodarczyka.html> [dostęp: 5.06.2017 r.].

zagospodarowania przestrzennego danej miejscowości. Zebrane w taki sposób informacje umożliwiają lepsze rozplanowanie przestrzeni publicznej z uwzględnieniem potrzeb różnych grup wieku, ale – i to jest przewaga takiego podejścia w stosunku do konsultacji prowadzonych z każdą grupą oddzielnie – z uwzględnieniem ocen każdej propozycji przez inne grupy interesariuszy niż ci bezpośredni. Spotkania takie są z reguły organizowane po uprzednim wspólnym zwiedzaniu niektórych dyskutowanych obszarów.

Wreszcie w sferze kultury projekty międzypokoleniowe umożliwiają poznawanie obyczajów i tradycji regionalnych, lokalnej i regionalnej kuchni (nie tylko w postaci potraw, lecz także sposobu ich przygotowywania) czy poznawanie zmienności sfery symbolicznej – odmiennych systemów wartości czy sposobów komunikowania się typowych dla różnych okresów historycznych. Ważnym przykładem działań w tym zakresie jest również wspólne wykonywanie różnorodnych projektów czy to w formie performance'u, czy w postaci wspólnego wykonywania tradycyjnych form sztuki (wspólne malowanie, śpiew chóralny).

Z kolei w przypadku mieszkalnictwa kluczowe jest tworzenie sąsiedztw składających się z reprezentantów różnych grup wieku wspomagających się nieformalnie w sytuacjach wymagających wsparcia. Punktem wyjścia dla takich działań jest świadomość, że mieszkania i przestrzeń publiczna muszą być dopasowane do zmieniających się w ciągu życia potrzeb ich użytkowników¹⁵. Jednocześnie tego typu sąsiedztwa wymagają rozbudowanej przestrzeni wspólnej, umożliwiającej niekrępujący kontakt¹⁶. Przestrzeń i jej organizacja rzutują na sposób kontaktowania się, w sytuacji gdy w danym sąsiedztwie mieszkają osoby w różnym wieku. Idealem takich sąsiedztw – czy gdzieś tam realizowanych domów – międzypokoleniowych jest doprowadzenie do wspomagania się w postaci usług: młodszy robią ciężkie zakupy starszym, seniorzy opiekują się od czasu do czasu małymi dziećmi sąsiadów, odgrywając rolę „przyszywanych dziadków”, a w miarę możliwości następuje wymiana przysług, podnosząca poziom życia wszystkich mieszkańców sąsiedztwa.

Bardzo często projekty międzypokoleniowe w praktyce łączą cechy wymienionych wyżej typów – przykładowo organizowane są wspólne wycieczki seniorów i młodzieży gimnazjalnej szlakiem pamiątek architektury, mające – z jednej strony – zapoznać dzieci ze znaczeniem zwiedzanych

¹⁵ E. Niezabitowska, *Mieszkania dla ludzi starych i młodych w kontekście potrzeb i cyklu życia budynku mieszkalnego*, [w:] *Przestrzeń starości*, red. M. Zrałek, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2012, s. 106-124.

¹⁶ A. Labus, *Domy międzypokoleniowe odpowiedzią na starzenie się społeczeństwa w XXI wieku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica” 2015, nr 315, s. 71-90, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/16673> [dostęp: 5.06.2017 r.].

budynków dla przeszłości i teraźniejszości danej społeczności lokalnej, z drugiej zaś – ze względu na powstającą przy tej okazji dokumentację fotograficzną i filmową, która ma być udostępniona w Internecie, wymaga od seniorów nabycia odpowiednich kompetencji technicznych. W tym przypadku zatem mamy do czynienia z nakładaniem się projektów edukacyjnych, turystycznych i kulturalnych.

Ciekawymi – choć występującymi w śladowych ilościach – przykładami projektów międzypokoleniowych są te o charakterze komercyjnym. Przykładowo w Czechach połączono w diady kobiety w różnym wieku, wśród których starsze uczestniczki zajmowały się wykonywaniem produktów zgodnie ze swymi umiejętnościami (wyszywanie, szydełkowanie), podczas gdy młode uczestniczki – sprzedają tych produktów za pośrednictwem Internetu¹⁷.

Za każdym razem celem projektów międzypokoleniowych jest umożliwienie kontaktu z niespokrewnionymi osobami z innych grup wieku, a w konsekwencji pozbycie się schematycznego, naszpikowanego uprzedzeniami i stereotypami, sposobu myślenia do tych osób. Zmiana sposobu myślenia bezpośrednio wpływa na ocenę i gotowość jednostki do wchodzenia – już na płaszczyźnie życia codziennego – w interakcje z innymi przedstawicielami tych odmiennych pokoleń.

Podsumowanie

Nowe wyzwania demograficzne prowadzą do konieczności znajdowania nowych metod rozwiązywania wyłaniających się problemów. Bez wątpienia wielopokoleniowość współwystępująca ze starzeniem się ludności, z szybkimi zmianami mentalno-kulturowymi i technologicznymi oraz – wynikającym z chronologizacji przebiegu życia – instytucjonalnym odseparowaniem poza rodziną osób w różnym wieku od siebie jest takim nowym wyzwaniem. Władze publiczne próbują zatem kształtować relacje międzypokoleniowe, korzystając z nowych metod. Taka jest proveniencja projektu międzypokoleniowego.

Ten tok myślenia w Polsce pojawił się dopiero w kilku ostatnich latach, bardziej pod wpływem ustawodawstwa i priorytetów UE niż z wewnętrznej potrzeby. Sam – zajmując się problematyką relacji intergeneracyjnych od blisko dwóch dekad – pamiętam swoje zaskoczenie, gdy pierwszy raz miałem do czynienia z literaturą na ten temat¹⁸, literaturą,

¹⁷ *Rozwiązania sprzyjające aktywnemu starzeniu się w wybranych krajach Unii Europejskiej. Raport końcowy*, red. E. Kryńska, P. Szukalski, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2013.

¹⁸ B. Jonda, *Motywy i warunki powstawania oraz społeczne znaczenie projektów międzypoko-*

która zaskakiwała podejściem mikro do rozwiązywania problemów, które w Polsce dostrzegaliśmy, ale – naiwnie – sądziliśmy, że rozwiążemy je za pomocą kampanii społecznych, zmian prawa czy w sposób naturalny dzięki poprawie poziomu wykształcenia kolejnych generacji.

Od kilku lat projekty międzypokoleniowe stały się w Polsce faktem, w czym zasługa również Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020 (ASOS), który dotąd jeden ze swoich priorytetów poświęcał aktywności społecznej promującej integrację wewnątrz- i międzypokoleniową, umożliwiając uzyskanie dofinansowania prowadzonych projektów.

Tym, co przy omawianiu tego typu działań zaskakuje, jest różnorodność projektów międzypokoleniowych¹⁹. Analizując opisy tych działań, widać, że ich wykonawcy w odmienny sposób odpowiadają na pytania powiązane z przedstawionymi wcześniej krokami wiodącymi od pomysłu do realizacji. Uwzględniają przy tym zasoby lokalne, dostosowując swoje działania do istniejących możliwości. Jedyną niewiadomą są w rzeczywistości rezultaty owych projektów, jak się bowiem wydaje, ich ewaluacja jest najsłabszym ogniwem. Nie zmienia to faktu, że najprawdopodobniej – wraz z przyspieszaniem tempa zmian społecznych – stajemy przed koniecznością prowadzenia rozbudowanych działań ukierunkowanych na osiągnięcie międzypokoleniowej integracji.

Bibliografia

- Brighter Future Together, www.brighterfuturestogether.co.uk/brighter-futures-together-toolkit/create-intergenerational-projects-in-your-community/ [dostęp: 5.06.2017 r.].
- Creating Caring Communities. A guide to establishing intergenerational programs for schools, care facilities and community groups*, BC Care Providers Association, Spring 2009, www.bccare.ca/wp-content/uploads/BCCPA-Intergenerational-Toolkit.pdf [dostęp: 5.06.2017 r.].
- Finn C., Scharf T. (2012), *Intergenerational Programmes in Ireland: An Initial Overview*, Irish Centre for Social Gerontology, National University of Ireland Galway, www.icsg.ie/sites/www.icsg.ie/files/personfiles/intergenerational_projects_in_ireland.pdf [dostęp: 5.06.2017 r.].

leniowych w Niemczech, [w:] *Pomysłne starzenie się w perspektywie nauk o pracy i polityce społecznej*, red. J.T. Kowaleski, P. Szukalski, Zakład Demografii i Gerontologii Społecznej UŁ, Łódź 2008, s. 145-155, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/3604> [dostęp: 5.06.2017 r.].

¹⁹ *Intergenerational programs and ideas*, <https://pl.pinterest.com/TQSE/intergenerational-programs-and-ideas/> [dostęp: 5.06.2017 r. r.]; *Rozwiązania sprzyjające...*, dz. cyt., spis znajduje się na dołączonej płycie CD.

- Intergenerational Practise. A toolkit for Community Associations*, www.hants.gov.uk/rh/comm/intergenerational-toolkit.pdf [dostęp: 5.06.2017 r].
- Intergenerational programs and ideas, <https://pl.pinterest.com/TQSE/intergenerational-programs-and-ideas/> [dostęp: 5.06.2017 r.].
- Jonda B. (2008), *Motywy i warunki powstawania oraz społeczne znaczenie projektów międzypokoleniowych w Niemczech*, [w:] *Pomyślne starzenie się w perspektywie nauk o pracy i polityce społecznej*, red. J.T. Kowaleski, P. Szukalski, Zakład Demografii i Gerontologii Społecznej UŁ, Łódź, s. 145-155, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/3604> [dostęp: 5.06.2017 r.].
- Labus A. (2015), *Domy międzypokoleniowe odpowiedzią na starzenie się społeczeństwa w XXI wieku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica”, nr 315, s. 71-90, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/16673> [dostęp: 5.06.2017 r.].
- Levy B.R., Banaji M.R. (2002), *Implicit ageism*, [w:] *Ageism. Stereotyping and prejudice against older persons*, ed. T.D. Nelson, MIT Press, Cambridge, Mass., London, s. 49-75.
- Lüscher K., Liegle L., Lange A., Hoff A., Stoffel M., Viry G., Widmer E. (2010), *Generations, intergenerational relationships and generational politics*, Swiss Academy of Humanities and Social Sciences, Bern.
- Międzypokoleniowe aspekty turystyki*, red. J. Śledzińska, B. Włodarczyk, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa 2014, <http://docplayer.pl/5099798-Miedzypokoleniowe-aspekty-turystyki-pod-redakcja-naukowa-jolanty-sledzinskiej-i-bogdana-wlodarczyka.html> [dostęp: 5.06.2017 r.].
- Niezabitowska E. (2012), *Mieszkania dla ludzi starych i młodych w kontekście potrzeb i cyklu życia budynku mieszkalnego*, [w:] *Przestrzenie starości*, red. M. Zrałek, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec, s. 106-124.
- Rozwiązania sprzyjające aktywnemu starzeniu się w wybranych krajach Unii Europejskiej. Raport końcowy*, red. E. Kryńska, P. Szukalski, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2013, s. 305, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/3509> [dostęp: 5.06.2017 r.].
- Springate I., Atkinson M., Martin K. (2008), *Intergenerational practice. A review of the literature*, LGA Research Report F/SR262, www.nfer.ac.uk/publications/LIG01/LIG01.pdf [dostęp: 5.06.2017 r.].
- Szukalski P. (2008), *Ageizm – dyskryminacja ze względu na wiek*, [w:] *Starzenie się ludności Polski – między demografią a gerontologią społeczną*, red. J.T. Kowaleski, P. Szukalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 153-184, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/3607> [dostęp: 5.06.2017 r.].
- Szukalski P. (2016), *Projekt międzypokoleniowy jako narzędzie zmniejszania skali dyskryminacji ze względu na wiek*, „Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny”, nr 7, 1-4, <http://hdl.handle.net/11089/19868> [dostęp: 5.06.2017 r.].

- Szukalski P. (2012), *Solidarność pokoleń. Dylematy relacji międzypokoleniowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, <http://hdl.handle.net/11089/6012> [dostęp: 5.06.2017 r.].
- Uhlenberg P. (2009), *Children in an aging society*, „Journal of Gerontology: Social Sciences”, 64B(4), s. 489-496.
- Youth-Led Intergenerational Projects*, Generations United, 2014, www.gu.org/Portals/0/documents/14-Youth-Led%20IG%20Toolkit.pdf [dostęp: 5.06.2017 r.].